

Uzbekistan

– utsatta grupper

Om rapporten

Denna rapport är skriven i enlighet med [EU:s allmänna riktlinjer för framtagande av landinformation \(2008\)](#). Den är en opartisk presentation av tillförlitlig och relevant landinformation avsedd för handläggning av migrationsärenden.

Rapporten bygger på noggrant utvalda informationskällor. Alla källor refereras med undantag för beskrivning av allmänna förhållanden eller där Lifos expert är en källa, vilket i så fall anges. För att få en så fullständig bild som möjligt bör rapporten inte användas exklusivt som underlag i samband med avgörandet av ett enskilt ärende utan tillsammans med andra källor.

Informationen i rapporten återspeglar inte Migrationsverkets officiella ståndpunkt i en viss fråga och Lifos har ingen avsikt att genom rapporten göra politiska eller rättsliga ställningstaganden.

Lifosrapport: Uzbekistan – utsatta grupper

2018-03-15, version 1.2

Lifos – Center för landinformation och landanalys inom migrationsområdet

© Migrationsverket (Swedish Migration Agency), 2018

Omslagsbild: Wikimedia Commons

Publikationen kan laddas ner från <http://lifos.migrationsverket.se>

Innehåll

1. English summary.....	4
2. Inledning	7
2.1. Om informationsläget, Lifos utredningsresor och rapporten	7
3. Religionsutövning som inte sanktionerats av staten	8
3.1. Uzbekiska regimens förhållningssätt till religion.....	8
3.2. Muslimska grupper.....	8
3.2.1. Riskgrupper/beteenden och myndighetsåtgärder	8
3.3. Kristna grupper.....	16
3.4. Lifos sammanfattning och slutsats	17
4. Politisk opposition och oberoende bevakning.....	17
4.1. Politisk opposition	17
4.1.1. Det politiska landskapet	17
4.1.2. Myndigheternas reaktioner på oppositionell verksamhet	19
4.2. Människorättsaktivism	21
4.3. Oberoende journalistik	23
4.4. Lifos sammanfattning och slutsats	23
Källförteckning	25

1. English summary

This report concerns vulnerable groups in Uzbekistan. Two main groups have been identified as to be of certain interest to the Uzbek authorities: religious persons (mainly devoted Muslims), and persons that may be perceived as belonging to the secular political opposition. The latter category includes persons who are involved with independent reporting.

The material that form the basis for this report was collected during fact-finding missions to Kyrgyzstan, Russia and Kazakhstan. The report also make use of written material and information from meetings in France and Norway.

Religious practice

Uzbek authorities control and monitor the population's religious practices to a high degree. The authorities prioritize national security and the fight against terrorism, which motivates restrictions on the freedom of religion. Responses by Uzbek authorities to persons worshipping in a way that is not sanctioned by the state are unpredictable, not necessarily immediate, and not limited to persons who endorse and express a more radical religious belief. In addition, local police officers might take advantage of the general climate of repression by harassing and extorting individuals under the threat of accusing them of being religious extremists.

Visits to unofficial mosques and participation in religious meetings constitute risk behavior. Some sources indicate that there are no longer any other mosques than the official and that unofficial religious meetings are organized in private homes. Some of the sources emphasize that frequent visits to official mosques also can be brought to the attention of the authorities. Possession of non-sanctioned religious material is illegal. Although radical Islam, Salafism and related movements and organizations are present in Uzbekistan, and, in some cases, can constitute an actual threat, it is important to note that visits to unofficial mosques or religious meetings among the population usually have practical reasons rather than being an expression of religious radicalism.

Several sources confirm that charges of religious extremism strongly dominates in religious or politically motivated verdicts. A distinction is made between illegal and banned organizations. In cases related to religious practice, the application of article 216 and 244 of the Uzbek Criminal code seems to be common. Persons who have not expressed a strict or radical religious belief, and are not members of such organizations, face the risk of arrest, prosecution and conviction due to their visits to unofficial mosques or participation in religious meetings. Article 216 is mainly applied in such cases. It is unclear which organizations are banned, and the assessments seem to hold a substantial degree of arbitrariness. The classification of a crime, and the distinction between illegal and banned organizations in individual cases, depends on, among other factors, whether, and which, religious literature is confiscated.

At the same time, several sources indicate that not all visitors of unofficial mosques or religious meetings are subjected to criminal investigations and prosecution. According to some sources, mainly the organizers of such mosques or meetings risk being arrested and convicted, or that such persons risk being more severely punished. However, the authorities' reactions are described as unpredictable and arbitrary. Factors influencing the whether the authorities will react, include the attitudes of local government representatives and whether the police at a given moment is obliged to "fill its quota".

The consulted sources do not fully share a common view on the risks associated with, and the consequences of, an individual's visit to unofficial mosques/religious meetings in terms of arrests and verdicts. They unanimously state, however, that such persons risk being black-listed/registered on operative "reserve lists", which may lead to accusations and verdicts at a later stage.

Persons expressing their religious conviction by wearing religious attributes, having religious conversations, or praying on unsanctioned places have earlier exposed themselves, and made themselves vulnerable to charges of extremism. A shift seems to have occurred in the Ministry of Interior's attitude towards such religious behavior. According to sources consulted at the end of 2017 the police is not as zealous in their control of people's day-to-day practice of Islam, people wear traditional religious attributes without being harassed to the same extent as earlier, people dare to have religious conversations and pray outside the mosque. It is of great importance to emphasize that this is a slight ease of the repression and control.

Christian communities, and individual members of such, are vulnerable as well. Communities have difficulties with becoming registered (non-registered activities are illegal), and some Christian groups are monitored strictly. Several sources express the view that the vulnerability of Christian groups is less severe compared to Muslim groups due to the considerations the regime has to take in its international relations. In addition, members of unsanctioned Christian churches do not seem to have charges of terrorism brought upon them. However, trials against Christian preachers have been held, Christians have been sentenced to imprisonment, and assaults are committed against individuals. Protestants and Jehovah's Witnesses are especially vulnerable, while the position of the Russian Orthodox Church is described as an exception in a positive sense.

Political opposition and independent reporting

The secular political opposition in Uzbekistan is by numerous sources described as marginalized. Active oppositional individuals are few and leaders are in exile. Activities of the oppositional movements are severely limited. They are not given access to state media and lack party organs as well as other possibilities to have a wider dissemination of their ideas. Only smaller demonstrations occur and attempts to organize large-scale activities.

Persons who are engaged in political activism risk being prosecuted and convicted. In such cases, mainly articles 159 (attempts to overthrow constitutional order), and 244 (on extremism) are applied. At the same time, several sources indicate that well-known oppositional individuals, still residing in Uzbekistan, but forced to stay passive, are being monitored and controlled by the authorities but that other, more severe measures are not taken against them. Demonstrations are stopped and participants in such activities risk short-term imprisonment or being fined. Collective punishments, which can target family members of oppositional individuals as well as neighborhoods as a reaction to manifestations of opposition, occur.

Differences between Tashkent (and possibly other larger cities) and other regions of the country are observed with regard to the degree of political freedom. The authorities' control is described as somewhat less intense in Tashkent. Explanations to these observations differ between sources, but do not necessarily contradict each other. The still existing international presence, the less effective mahalla system, and the still existing oppositional milieus are mentioned as factors to the less intense control in the capital. The regions lack these somewhat protective circumstances, and the opposition is mainly constituted by a few individuals who are vulnerable to measures taken by the authorities. Andizhan, but also the rest of the Fergana Valley, is identified as particularly strictly controlled.

Likewise, nuances in the delicacy of political topics can be observed. Activism in relation to issues on political rights, religion, and child labor in the cotton industry is taboo, while engagement in economic and social issues may be accepted by the authorities to some extent. It is, however, important to note that the consulted sources are not unanimous in this regard. Topics that are acceptable to discuss or engage in may vary over time, depending on the current view of the government on a certain matter.

Genuine non-governmental organizations (NGOs) as well as NGOs founded through government initiatives are active in Uzbekistan. The most common type of NGOs are active within the social and cultural spheres. Activists who are engaged in rights issues are very vulnerable and only a few of them seem to be active still. However, several sources also note that human rights activists are used as tools by the Uzbek government in its bargaining with the West, and in order to present a liberal projection.

In all essentials, Uzbekistan lacks independent media and a large number of news web sites are permanently or temporarily blocked. A number of journalists are imprisoned at present. Several sources describe the situation of independent journalists as similar to that of human rights activists: the government allows a small number of them being active to give the impression that the country allows independent journalism.

2. Inledning

2.1. Om informationsläget, Lifos utredningsresor och rapporten

Rapporten ”Uzbekistan – utsatta grupper och återvändande” publicerades ursprungligen av Lifos den 21 maj 2012 och uppdaterades den 23 mars 2015. Rapporten har nu återigen uppdaterats och styckats upp i olika teman. Föreliggande rapport är den andra av tre delar och syftar till att beskriva utsatta grupper i Uzbekistan och de eventuella risker som en särskild profil kan medföra.

Det uzbekiska styrets karaktär är repressiv och svåra förhållanden har under lång tid rått på människorättsområdet. Bristen på information om förhållandena i Uzbekistan, som framför allt beror på att oberoende journalister och internationella organisationer saknar möjlighet att verka i landet, är påfallande. Mot denna bakgrund, och givet de stora svårigheter och hinder som är förenade med att konsultera källor på plats, har Lifos i samband med resor till Kirgizistan, Ryssland, Norge, Frankrike och Kazakstan inhämtat information om förhållandena i Uzbekistan.

Föreliggande rapport bygger således i huvudsak på uppgifter som inhämtats i samband med möten under utredningsresor till Kirgizistan år 2011, Ryssland år 2012 och Kazakstan år 2017 samt i samband med möten i Norge och Frankrike år 2015. Rapporten använder även underlag som har inhämtats av norska Landinfo under en utredningsresa till Kirgizistan år 2016. Rapporten bygger därtill på muntliga källor konsulterade under 2018 och skriftliga källor. Det bör noteras att flertalet av de konsulterade källorna inte personligen är verksamma i Uzbekistan, dessa källor bedöms som initierade genom sin verksamhet och sina kontakter i landet. En del av källorna är på egen begäran anonymiserade för att inte riskera att pekats ut. De anonyma källorna har givits en egen anonym identitet (t.ex. journalist A). I de delar rapporten redovisar Lifos analys av den inhämtade informationen framgår det av texten.

Det bör noteras att vissa uttalanden som refereras i rapporten gällande situationen i Uzbekistan är gjorda för upp till sju år sedan. Landet kan dessutom stå inför en intensiv förändringsfas, nästan dagligen kommer nya uttalanden om förbättringsinitiativ på olika områden. Det förekommer dock inte några uppgifter om att radikala förändringar i utvecklingen på människorättsområdet i Uzbekistan eller i uzbekiska myndigheters agerande gentemot upplevda hot skulle ha skett. Lifos gör därmed bedömningen att de uttalanden som redovisas i rapporten alltjämt äger sin giltighet. Det går dock inte att nog understryka vikten av att följa utvecklingen i landet noggrant då informationsläget är dynamiskt och risken för tvära vändningar i rådande utveckling förefaller vara hög.

3. Religionsutövning som inte sanktionerats av staten

3.1. Uzbekiska regimens förhållningssätt till religion

En ansenlig majoritet av den uzbekiska befolkningen är sunnimuslimsk. Samtidigt som islam har ett starkt fäste i landet betraktas religiös extremism som det största hotet mot regimen och den sekulära uzbekiska modellen. När Islam Karimov kom till makten bestod hans främsta politiska utmanare av religiösa ledare från Ferghanadalen (Namangani och Yuldashev) som senare kom att grunda Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) och genom detta flytta delar av den politiska och religiösa arenan under jorden.¹

Idag tillåts inga religiösa aktiviteter som inte har sanktionerats av staten, landets moskéer är övervakade och strikt censur samt förbud av religiöst material råder.² Undertryckandet av all icke-sanktionerad religiös verksamhet utgår i stor utsträckning från 1998 års religionslag. Genom denna förbjuds exempelvis all icke-sanktionerad religiös litteratur och annat material (exempelvis ljudupptagningar av predikningar) och alla religiösa sammankomster. Exakt vilka organisationer som är förbjudna är oklart då lagstiftningen bygger på hemliga listor som är under ständig förändring.³ Människorättsorganisationen Memorial pekar på begreppen ”förbjuden organisation” och ”fundamentalistisk idé” som centrala inom den uzbekiska straffrätten. Memorial betonar oförutsägbarheten i den rättsliga regleringen med utgångspunkt i bristen på rättsliga definitioner över vad som är förbjudet och vad som är tillåtet.⁴

Sedan presidentskiftet har en liten lättnad skett i regimens strikta kontroll av folkets vardagliga religionsuttryck.⁵ I uttalanden trycker presidenten på vikten av att utbilda befolkningen inom islam och höja kunskapen om religionen.⁶ Elin Jönsson, SVT-korrespondent, beskriver det som en vilja att göra religionen mer folklig.⁷

3.2. Muslimska grupper

3.2.1. Riskgrupper/beteenden och myndighetsåtgärder

Enligt Ferghana Valley Lawyers Without Borders (FVLWB) är utövande muslimer de mest kontrollerade i det uzbekiska samhället.⁸ Enligt Voice of

¹ Human Rights Watch (HRW), samtal med företrädare i Oslo, Norge, 2015-02-10.

² Initierad källa A, samtal i Oslo, Norge, 2017-06-09; Forum 18, *Uzbekistan: Torture, prison for "illegal" religious materials*, 2016-12-19, <http://www.refworld.org/docid/585a4a1e4.html> (Hämtad 2017-08-25).

³ Företrädare HRW, 2015.

⁴ Memorial, samtal med företrädare i Oslo, Norge, 2015-02-02.

⁵ Journalist C, samtal i Almaty, Kazakstan, 2017-11-08 och 2017-11-09; Initierad källa B, samtal i Almaty, Kazakstan, 2017-11-08 och 2017-11-09.

⁶ Elin Jönsson, SVT-korrespondent, telefonintervju, 2018-03-15.

⁷ Ibid.

⁸ Ferghana Valley Lawyers Without Borders (FVLWB), samtal med företrädare i Osj, Kirgizistan, 2011-12-01 och 2011-12-03.

Freedom bevakar myndigheterna samtliga som besöker moskén ofta.⁹ Av de 10 000 till 12 000 politiska fångar som enligt vissa beräkningar antas finnas i Uzbekistan är en överväldigande majoritet dömda för religiös extremism.¹⁰ Likaså Ferghana News Agency bekräftar att den absolut största majoriteten döms av religiösa skäl.¹¹ Centre for Journalism in Extreme Situations (CJES) förklarar religiösa gruppers utsatthet dels med att det inte finns någon sekulär politisk opposition kvar i landet, dels med att uzbekerna traditionellt är mer religiösa än grannfolken.¹²

Religiösa attribut och handlingar

En initierad källa beskriver hur islam å ena sidan är djupt integrerat i det uzbekiska samhället men att det finns en balansgång där det å andra sidan inte är önskvärt att uppfattas som alltför religiös på grund av de farhågor om extremism som finns bland befolkningen och myndigheterna. På så vis följer invånarna de ritualer som är av vikt för deras liv samtidigt som det finns en angelägenhet att visa en avslappnad inställning till tron genom att exempelvis dricka alkohol.¹³ Kvinnor som bär hijab och män med traditionella skägg kan väcka misstänksamhet hos omgivningen och myndigheterna. Hur religionen tas i uttryck varierar dock geografiskt. I vissa samhällen på landsbygden är en traditionell muslimsk klädsel norm medan det är mer ovanligt i större städer.¹⁴ En journalist uppger att hijab och annan traditionell muslimsk klädsel är en vanligare syn längs med landgränserna mot Kirgizistan och Tadzjikistan.¹⁵ I princip kan sägas att befolkningen i Ferghanadalen i stort präglas av en mer djuprotad religiös övertygelse än i övriga delar av landet.¹⁶

Flera källor som Lifos konsulterade under 2011-2012 beskrev hur personer som bär religiös klädsel eller andra religiösa attribut i offentliga sammanhang, exempelvis hijab eller långa skägg, riskerade att utsättas för trakasserier och utpressning under hot om extremism. Sådana profiler uppgavs kontrolleras strikt av myndigheterna.¹⁷ En företrädare för Ferghana News Agency beskrev hur det antas finnas en order uppifrån till polis och säkerhets tjänst att bevaka det religiösa livet i Uzbekistan. I verkställandet kunde ordern med lätthet utnyttjas.¹⁸ Källor som har konsulterats under 2016 och så sent som första halvan av 2017 bekräftar ovanstående bild om restriktioner för religiösa attribut.¹⁹ Under senare tid verkar dock ett skifte

⁹ Voice of Freedom, samtal med företrädare i Bisjkek, Kirgizistan, 2011-12-05.

¹⁰ Memorial, samtal med företrädare i Moskva, Ryssland, 2012-02-28; Memorial, 2015.

¹¹ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012.

¹² Centre for Journalism in Extreme Situations (CJES), samtal med företrädare i Moskva, Ryssland, 2012-02-29.

¹³ Initierad källa A, 2017.

¹⁴ Ibid; Journalist B, samtal i Osj, Kirgizistan, 2016-10-18.

¹⁵ Journalist B, 2016.

¹⁶ Initierad källa B, samtal i Almaty, Kazakstan, 2017-11-08 och 2017-11-09.

¹⁷ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012; Development and Cooperation in Central Asia, samtal med företrädare i Osj, Kirgizistan, 2011-12-04; Företrädare för FVLWB, 2012.

¹⁸ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012.

¹⁹ Initierad källa A, 2017; Journalist B, 2016.

ha inträffat i myndigheternas förhållningssätt gentemot religiösa uttryck hos befolkningen. De källor som Lifos har konsulterat i november 2017 vittnar om en lättad i polisens kontroll av religiösa attribut och handlingar, de kvinnor som tidigare bar hijab kan nu göra det utan att trakasseras av polis.²⁰ En av källorna uppger att folk vågar föra religiösa samtal utanför moskén och att det numera är möjligt att bjuda in en imam till sitt hem (för att exempelvis delta vid bröllopsmiddagen efter en vigsel) vilket inte var tillåtet tidigare.²¹

Muslimerna i Uzbekistan har länge varit begränsade till att utöva religiösa aktiviteter i officiella moskéer. I varje officiell moské finns övervakningskameror installerade av myndigheterna för att kontrollera vilka som besöker moskén och imamernas predikningar.²² Ferghana News Agency uppgav år 2012 att personer som regelbundet (vid varje möjligt tillfälle) besökte en officiell moské kunde uppmärksammas och misstänkas av myndigheterna.²³ Enligt en journalist som konsulterats under 2016 finns inget hinder för en person att be fem gånger om dagen så länge det äger rum i moskén.²⁴ Tidigare har bön utanför moskéernas regi eller religiösa samtal utanför moskéerna inte accepterats av myndigheterna och varit förenat med stora risker.²⁵ På även denna punkt verkar dock ett litet skifte ha inträffat. Numer ingriper inte polis vid religiösa samtal eller bön utanför moskéns regi i samma utsträckning som tidigare.²⁶ En av de journalister som har konsulterats understryker dock nyanserna i denna förändring och menar att det inte skulle vara möjligt att ställa sig på ett offentligt torg för att be eller proklamera sin trosuppfattning, det som sker nu är att folk tenderar att diskutera be inne på caféer eller dylikt.²⁷

Journalisten resonerar kring att polisens lättade kontroll över religiösa attribut och handlingar beror på dess organisation under inrikesdepartementet (MVD) som i sin tur kontrolleras av president Mirzijojev, därmed kan det vara så att polisen inte längre har något uppdrag uppifrån att lika nitiskt kontrollera befolkningens vardagliga religiösa aktiviteter. Å andra sidan har säkerhetstjänstens (SNB) arbete med att kontrollera religiösa individer inte förändrats utan snarare intensifierats enligt journalisten.²⁸

Besök i inofficiella moskéer

Enligt FVLWB fanns tidigare en moské i varje by i Uzbekistan, de officiella moskéerna koncentrerades sedan till distriktscentran omfattande fem till sex

²⁰ Initierad källa B, samtal i Almaty 2017-11-08 och 2017-11-09; Journalist C, samtal i Almaty 2017-11-08 och 2017-11-09.

²¹ Initierad källa B, 2017.

²² Initierad källa A, 2017.

²³ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012.

²⁴ Journalist B, 2016.

²⁵ Ibid.; Initierad källa A, 2017; Initierad källa B, 2017; Journalist C, 2017.

²⁶ Initierad källa B, 2017; Journalist C, 2017.

²⁷ Journalist C, 2017.

²⁸ Ibid.

byar. Deltagande i de officiella moskéerna kontrolleras och vid högtider måste varje by anmäla deltagare till bönen, annars tillåts man inte komma. På grund av otillgänglighet i form av distans och administration organiseras inofficiella bönemöten och moskéer på bynivå. Förekomsten av sådana inofficiella bönemöten och moskéer beror i de flesta fall inte på religiös radikalism hos deltagarna utan kan förklaras av praktiska skäl. Dess besökare är vad företrädaren benämner ”vanliga muslimer” som endast vill utöva sin religion.²⁹

De källor som Lifos har konsulterat är inte samstämmiga i sina utlåtanden om förekomsten av inofficiella moskéer. Ferghana News Agency betonar att fysiska, illegala moskéer inte existerar längre och människor samlas i varandras hem.³⁰ Även Memorial beskriver att förekomsten av inofficiella moskéer inte rör sig om fysiska moskéer utan snarare om män (tio till femton till antal) som samlas i någons hem för att diskutera religiösa frågor. Om någon av de deltagande männen i en sådan grupp är mer religiöst bildad kan gruppen anta en fastare form. Sådana här sorters samlingar där religiösa frågor diskuteras utan att någon specifik religiös rörelse eller organisation kan identifieras är vanligt förekommande och beror på praktiska skäl snarare än radikalisering enligt Memorial.³¹

SVT-korrespondenten Elin Jönsson, FVLWB och CJES pratar istället om fysiska inofficiella moskéer.³² Jönsson betonar att salafister och radikalisering förekommer i det uzbekiska samhället men bekräftar att majoriteten av dem som går till icke-officiella moskéer gör det av praktiska skäl. Det rör sig således inte om medvetna val.³³

Ur myndighetssynpunkt ses företeelsen att samlas i privatpersoners hem för bön eller religiösa samtal som någonting mycket allvarligt. Ett sådant möte kan leda till att åtal för att ha grundat en illegal religiös organisation enligt Ferghana News Agency. Så snart myndigheterna får information om sådana möten sker gripanden.³⁴ Enligt FVLWB präglas myndigheternas syn på förekomsten av inofficiella moskéer och religiösa möten av att organisationer som Hizb-ut-Tahir och IMU skapades i små inofficiella moskéer. Myndigheterna befävar därför att det från dessa moskéer kan utvecklas sådana grupper.³⁵ Flera källor uppger att även deltagare, inte enbart organisatörer, i sådana inofficiella möten riskerar att gripas och dömas.³⁶

²⁹ Företrädare för FVLWB, 2011.

³⁰ Ferghana News Agency, 2012.

³¹ Företrädare för Memorial, 2012.

³² Elin Jönsson, SVT-korrespondent, samtal i Moskva, Ryssland, 2012-02-28; Företrädare för FVLWB, 2011; Företrädare för CJES, 2012.

³³ Elin Jönsson, 2012.

³⁴ Ferghana News Agency, 2012.

³⁵ Företrädare för FVLWB, 2012.

³⁶ Ibid.; Ferghana News Agency, 2012; Företrädare för CJES, 2012.

Enligt FVLWB varierar myndighetsreaktioner vilket till stor del beror på den mänskliga faktorn. Om de lokala myndighetsföreträdarna själva besöker den inofficiella moskén eller om de har kännedom om dess besökare och bedömer att de inte utgör något hot kan de låta det vara. När så inte är fallet kommer en reaktion. Samtidigt betonar företrädaren att det är omöjligt för myndigheterna att lagföra alla personer som besökt inofficiella moskéer eller deltagit i inofficiella religiösa möten, utan att spela någon organiserande roll, eftersom sådana besök eller sådant deltagande är mycket vanligt. Deltagarna kan dock svartlistas av säkerhetstjänsten och vid händelser såsom terrorattentat är sådana svartlistade personer de första som tas in.³⁷

Enligt CJES är icke-sanktionerade moskéer under strikt kontroll. De officiella moskéerna fungerar som angivare av de inofficiella moskéerna. Även mahallasystemet fungerar som ett angiverisystem av inofficiella moskéer. Människor kan utnyttja mahallasystemet och ange andra personer av personliga skäl.³⁸

Enligt Elin Jönsson är eventuella reaktioner från myndigheterna på en persons besök i en inofficiell moské eller deltagande i ett religiöst möte beroende av ett flertal mer eller mindre förutsägbara faktorer, däribland huruvida personen ifråga har en ledande funktion, men även om polisen behöver ”fylla sin kvot”. Folk kan gripas för till synes petitesser, men samtidigt kan många klara sig undan. En person kan till exempel gripas om dennes företag går lite för bra.³⁹

Ferghana News Agency känner till flera fall där hela grupper har åtalats för religiös extremism. Det rör sig om konservativa muslimer i avlägsna delar av landet där man efter predikan i den officiella moskén har samlats för religiösa möten/samtal. Deras agerande betraktas som brottsligt av myndigheterna. Enligt representanten finns i dessa fall inga bevis för de anklagades skuld.⁴⁰

Förekomsten av svarta listor

FVLWB och Memorial redogjorde 2012 för förekomsten av svarta listor. Vid en ny repressiv kampanj eller allvarliga säkerhetsrelaterade händelser så som terrorattentat förhörs folk som är uppskriva på sådana listor.⁴¹ Enligt Memorial tenderar säkerhetstjänsten under sådana här kampanjer att ”sätta dit” svartlistade personer som sedan tidigare är ostraffade.⁴²

Enligt Human Rights Institute riskerar personer som regelbundet besöker de officiella moskéerna, män med skägg, kvinnor som bär slöja och släktingar till tidigare dömda att hamna på ”listan”. Alla officiella moskéer övervakas

³⁷ Företrädare för FVLWB, 2012.

³⁸ Företrädare för CJES, 2012.

³⁹ Elin Jönsson, 2012.

⁴⁰ Ferghana News Agency, 2012.

⁴¹ Företrädare för FVLWB, 2012; Företrädare för Memorial, 2012.

⁴² Företrädare för Memorial, 2012.

och de som regelbundet besöker dessa hamnar på operativa listor – ”reservlistor” för framtida repression. Det kan dröja flera år innan myndigheterna vidtar åtgärder mot personer som förts upp på sådana listor.⁴³

En källa som konsulterats under 2017 bekräftar att svarta listor förekommer där personer som har ansetts vara suspekta har registrerats, vanligen religiösa personer eller personer vars familjemedlemmar har dömts för religiös extremism. För tillfället sker dock en insats där personer tas bort från sådana listor. Källan nämner ett fall där en man blivit meddelad av myndigheterna om att han tagits bort från listan som han varit registrerad på under flera års tid utan att veta om att han varit listad.⁴⁴ Även Reuters rapporterar om en sådan insats där hundratals personer beräknas ha fått besked om att de inte längre är svartlistade. Det har dock aldrig annonserats officiellt hur många personer som faktiskt är svartlistade varför omfattningen av denna insats är svårt att uppskatta.⁴⁵ En källa som Lifos konsulterat vittnar också om att personer som meddelats att de avskrivits från så kallade svarta listor trots allt gripits och anklagats för extremism och försök att omkullkasta den konstitutionella ordningen.⁴⁶ Lifos konstaterar dock att denna information inte bekräftats från andra källor.

Faktiskt eller påstått samröre med islamistiska grupperingar

Enligt Ferghana News Agency finns ingen politisk opposition att tala om i dagens Uzbekistan. Folk samlas istället ”under det religiösa taket”. Den politiska oppositionen kan dock förekomma i moskéerna. Det religiösa förtrycket sker inom ramen för regimens politik. Statsledningen fruktar främst politisk islam och organisationer som Hizb ut-Tahir. I början av 1990-talet började Karimov trycka ner den politiska oppositionen och samtidigt förtrycktes islamiska rörelser. Först rörde det sig om icke-traditionella rörelser, men idag omfattas även traditionella, islamiska predikanter av förtrycket. Grupper som Hizb ut-Tahir, personer som anklagas för deltagande i illegala organisationer och personer som uttryckligen och offentligt visar eller berättar om sin grupptillhörighet är förtryckta.⁴⁷

CJES understryker att majoriteten av alla uzbekier inte besöker inofficiella moskéer eller andra religiösa sammankomster. De flesta håller sig till den för landet traditionella tolkningen av islam. De nya rörelserna är dock aktiva, även socialt. Företrädaren för CJES menar vidare att t.ex. Hizb ut-

⁴³ Human Rights Institute, samtal med företrädare i Moskva, Ryssland, 2012-03-01.

⁴⁴ Initierad källa B, 2017.

⁴⁵ Mamatkulov, Mukhammadsharif, Uzbekistan removing lots of people from security blacklist: sources, *Reuters*, 2017-08-15, <https://www.reuters.com/article/us-uzbekistan-security-blacklist/uzbekistan-removing-lots-of-people-from-security-blacklist-sources-idUSKCN1AV1O1> (Hämtad 2017-12-11).

⁴⁶ Journalist C, 2017.

⁴⁷ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012.

Tahir inte döljer sin verksamhet eftersom det är en del av martyrskapet att inte dölja.⁴⁸

Alisher Khadimov, akademiker och journalist, uppger däremot att det inte finns något utrymme i Uzbekistan för radikala islamistiska grupper, så som Hizb ut-Tahir, att bedriva någon form av aktiviteter. Genom så kallad ”kollektiv skuld” riskerar även anhöriga till personer med kopplingar till Hizb ut-Tahir att straffas varför spelrummet för någon aktivitet blir snävt. Hizb ut-Tahir verkar i hemliga celler och det är mycket svårt för en sådan grupp att arbeta öppet. Som tidigare nämnt är det vanligt att män samlas i mindre grupper för socialt umgänge, och eventuellt för att diskutera religiösa frågor. Enligt Khadimov rekryterar Hizb ut-Tahir medlemmar genom att försöka infiltrera sådana sammankomster.⁴⁹

Enligt Memorial finns en förteckning över förbjudna organisationer. Förteckningen saknar dock lagstöd och det finns inget reglerat tillvägagångssätt för hur organisationer ska förbjudas. Bedömningarna sker godtyckligt. Att samlas för att diskutera religiösa frågor – även utan att någon särskild religiös grupp kan identifieras – är idag straffbart och betraktas som jihadism även om detta inte aktualiserats under samlingen. Deltagare i sådana möten/grupper riskerar att åtalas för ”organisation av olaglig religiös sammankomst”. Åtalade personer kan bötfällas, dömas till villkorlig dom eller fängelse i upp till fem år. Om en grupp bedöms vara en förbjuden organisation kan det röra sig om fängelsestraff från fem upp till 15 år. Denna brottsrubricering beror bland annat på vilken litteratur som beslagtas. Personer kan dömas till fängelse i upp till åtta år för innehav och distribution av material som innehåller ”fundamentalistiska idéer”. Personer som endast deltagit i möten/grupper riskerar mildare straff än ledande personer, men konsekvenserna är oförutsägbara. Fall som kan kopplas till terrorism leder till ytterligare hårdare straff. Vid terrordåd söker myndigheterna efter terrorister i hela landet. Under sådana kampanjer gör myndigheterna ingen större skillnad mellan personer som faktiskt organiserat eller genomfört ett terrordåd och personer som endast lyssnat på en icke-sanktionerad predikan.⁵⁰

De personer som döms för religiös verksamhet påstås representera en rad olika religiösa grupperingar och kategorier. Majoriteten av de som idag sitter dömda är anklagade för att tillhöra Hizb ut-Tahir. Trenden är dock enligt Human Rights Watch (HRW) att myndigheterna den senaste tiden i allt mindre utsträckning använder medlemskap i Hizb ut-Tahir som grund för åtal.⁵¹ Detta bekräftas också av källor inom Memorial som menar att 80 % av de som dömts för religiös extremism under senare år har anklagats för att ha tillhört ”generiska” ospecificerade jihadistorganisationer. Memorial påpekar att också det under 1990-talet förekommande fenomenet med

⁴⁸ Företrädare för CJES, 2012.

⁴⁹ Alisher Khadimov, akademiker och journalist, samtal i Osj, Kirgizistan, 2016-10-17.

⁵⁰ Företrädare för Memorial, 2012.

⁵¹ Företrädare för HRW, 2015.

generella wahabismanklagelser har försvunnit från myndigheternas *modus operandi*.⁵² Alisher Khadimov uppger däremot att det är vanligt att människor stoppas av polis på gatan eller andra platser och anklagas för att tillhöra Hizb ut-Tahir.⁵³

En initierad källa konsulterad under slutet av 2017 uppger att personer fortfarande anklagas för samröre med Hizb ut-Tarhir och nämner en journalist som nyligen återvänt från en vistelse i utlandet och arresterats för påstått samröre med gruppen. Källan menar dock att antalet personer som grips för påstådd religiös extremism har minskat drastiskt under det senaste året.⁵⁴

Företrädaren för Memorial uppger att utöver Hizb ut-Tahir och representerar de som fängslats på religiösa grunder ett brett spektrum av kategorier från rena terroristorganisationer såsom IMU och Islamic Jihad Union till icke våldsbejakande organisationer såsom Akromyia och mer intellektuellt präglade religiösa rörelser.⁵⁵ Det är enligt Memorial ofta svårt att definiera bakgrunden och den religiösa associationen hos de personer som är dömda eftersom de olika organisationer de anses tillhöra har skilda och ibland otydliga regler kring medlemskap.⁵⁶ HRW är övertygade om att fokus för uzbekiska myndigheters nästa arresteringsvåg kommer att bli Islamiska staten (IS). Det finns dock inga bevis för att IS är aktiva i Uzbekistan utan de uzbeker som faktiskt anslutit sig till IS har radikaliserats utomlands. HRW betonar att det trots allt finns ett visst mått av legitimitet i uzbekiska myndigheters intresse för radikaliserade islamister. I de fall där man kan se att uzbekiska medborgare ansluter sig till extremistiska våldsbejakande organisationer handlar det oftast om unga arbetskraftsmigranter som radikaliserats i Ryssland.⁵⁷

Innehav av förbjudet religiöst material

Uzbekistan utövar censurering av religiösa publikationer och strikt kontroll över distribution av sådant material. Innehav av illegalt religiöst material, skriftligt som elektroniskt, ses som ett allvarligt brott och kan medföra hårda straff, exempelvis fleråriga fängelsestraff eller straffarbete.⁵⁸ Memorial påpekar att många uzbeker faktiskt har ljudupptagningar eller filmmaterial med religiöst innehåll hemma utan att veta om att det är förbjudet. IMU har t.ex. en egen filmstudio där de har producerat och översatt många filmer. Dessa produktioner är förbjudna även om de i många fall inte har ett religiöst innehåll, IMU producerar bland annat tecknad film för barn. IMU:s filmer är överlag populära bland den uzbekiska befolkningen och har särskilt stor spridning bland uzbeker som befinner sig i utlandet eller de som

⁵² Företrädare för Memorial, 2015.

⁵³ Alisher Khadimov, 2016.

⁵⁴ Initierad källa B, 2017.

⁵⁵ Företrädare för HRW, 2015.

⁵⁶ Företrädare för Memorial, 2015.

⁵⁷ Företrädare för HRW, 2015.

⁵⁸ Forum 18, 2016.

har tillgång till internet. Unionen för Islamisk jihad har också de producerat en del filmer och ljudupptagningar från predikningar som är populära.⁵⁹

Enligt FVLWB måste innehav av Koranen och annan religiös litteratur registreras och godkännas av myndigheterna. Det är straffbart att inneha oregistrerad religiös litteratur.⁶⁰ Ferghana News Agency har tagit del av en förteckning över illegal litteratur med cirka 800 titlar, däribland informationsblad och böcker som publicerats i Saudiarabien, Ryssland och Turkiet. Om sådan litteratur hittas hos en person riskerar denne att åtalas.⁶¹ Enligt Memorial bygger de flesta åtal och domar på någon form av beslag av religiöst material. Utifrån detta improviserar utredande myndigheter beroende på omständigheterna i fallet och fabricerar ett åtal. Det är mycket sällan som någon faktisk koppling till extremistisk verksamhet kan göras.⁶²

3.3. Kristna grupper

Enligt FVLWB är ortodoxt kristna den minst utsatta och kontrollerade av Uzbekistans religiösa grupper.⁶³ Även Voice of Freedom betonar att den rysk-ortodoxa kyrkan är ett undantag såvitt gäller religiösa samfunds utsatthet.⁶⁴ Likaså Ferghana News Agency beskriver ortodoxa kyrkans ställning som ett undantag jämfört med andra kristna samfund.⁶⁵

Enligt Memorial möter kristna församlingar eller organisationer problem med att registrera sig vilket komplicerar verksamheten då det är straffbart att bedriva oregistrerad verksamhet. Intensiteten i myndigheternas tryck varierar mellan regionerna. Även om de uzbekiska myndigheterna utövar hårt tryck mot kristna grupper är området politiskt känsligt på grund av de kristna gruppernas relationer till USA. Antalet fängslade kristna är idag förhållandevis få men husrannsakingar, misshandel, böter och besök i kristna hem i samband med högtider förekommer. Särskilt utsatta bland de kristna är protestanter och Jehovas vittnen.⁶⁶

Enligt Ferghana News Agency utsätts kristna minoriteter för samma slags tryck som muslimer men i mindre omfattning. Andra kristna samfund än det ortodoxa – dvs. protestantiska, lutheranska, adventister, baptister – är under hård kontroll. Rättegångar mot präster som predikat i protestantiska kyrkor har förekommit. Även Ferghana News Agency menar att kristna är utsatta men att de löper mindre risker än muslimer på grund av myndigheternas försiktighet på grund av hänsyn till internationella relationer.⁶⁷

⁵⁹ Företrädare för Memorial, 2015.

⁶⁰ Företrädare för FVLWB, 2012.

⁶¹ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012.

⁶² Företrädare för Memorial, 2015.

⁶³ Företrädare för FVLWB, 2012.

⁶⁴ Voice of Freedom, samtal med företrädare i Bisjkek, Kirgizistan, 2011-12-05.

⁶⁵ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012.

⁶⁶ Företrädare för Memorial, 2012.

⁶⁷ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012.

3.4. Lifos sammanfattning och slutsats

Uzbekiska myndigheter kontrollerar och övervakar i hög grad befolkningens religionsutövning. Myndigheterna prioriterar den nationella säkerheten och bekämpandet av terroristhot, vilket innebär omfattande inskränkningar i religionsfriheten. Reaktionen från uzbekiska myndigheter mot personer som utövar sin religion utefter en annan tolkning än den som staten har sanktionerat är oförutsägbara, inte nödvändigtvis omedelbara och gäller inte enbart personer som bär på och ger uttryck för en mer radikal religiös övertygelse.

Lifos bedömning är att det är mycket svårt att avgöra i vilken utsträckning ett religiöst beteende väcker myndigheternas intresse och vilka konsekvenser det medför. Trots de senare uppgifterna om religiösa lättnader är informationsläget inte tillräckligt klart för att beskriva dessa lättnaders omfattning eller för att avgöra om dessa positiva tendenser är bestående. Oaktat eventuella positiva förändringar under senare tid kvarstår det faktum att Uzbekistans statsapparat präglas av korruption och godtycklighet.

Mot bakgrund av ovanstående konstaterar Lifos att situationen för religiösa individer är svårbedömd, det är till synes slumpmässigt vem och var någon arresteras och anklagas för icke-sanktionerad religiös utövning, även om polisens repression verkar ha minskat en aning under senare tid. Påföljderna av icke-sanktionerad religiös aktivitet är även de godtyckliga. På grund av myndigheternas oberäknelighet kan det därtill vara svårt för den enskilde att uppskatta den potentiella risk hon/han står inför.

4. Politisk opposition och oberoende bevakning

4.1. Politisk opposition

4.1.1. Det politiska landskapet

Utöver de äldre oppositionspartierna Erk och Birlik nämner flera källor partierna/organisationerna Bilimdik, Birdamlik och Folkrörelsen Uzbekistan som alltså aktiva oppositionsrörelser i Uzbekistan. HRW uppger dock att det idag inte finns några oppositionella politiska partier i Uzbekistan och att Ezgulik är den enda formellt verkande frivilligorganisationen.⁶⁸

Enligt FVLWB finns en aktiv opposition i Uzbekistan. Den verkliga oppositionen är dock inte officiellt representerad och leds, till skillnad från den regeringstroga som representeras i parlamentet, av personer som är bosatta utomlands. Svårigheter att registrera ett parti officiellt föreligger, men det finns många informella oregistrerade partier. Företrädaren har ingen uppfattning om antalet medlemmar eller aktiva i oppositionspartierna och betonar att oppositionellas utsatthet innebär att människor inte är öppna med sitt medlemskap. Partierna saknar möjlighet att kampanja offentligt och har inte tillgång till media eftersom den är statskontrollerad. Partierna är därför inte välkända. Information och material om partierna går från person

⁶⁸ Företrädare för HRW, 2015.

till person och genom mindre samfund. Partierna organiserar mindre politiska möten, men lobbying eller representation i parlamentet eller andra offentliga sammanhang är inte möjligt.⁶⁹

Enligt Elin Jönsson är de sekulära oppositionella gruppernas aktiviteter i landet begränsade. Ledningen sitter i utlandet men har filialer runtom i Uzbekistan. Representationen på en ort kan bestå av en person och sådana representanter är hårt kontrollerade. Den religiösa oppositionen är jämförelsevis mer dynamisk. Inom den sekulära oppositionen finns en splittring där vissa krafter vill närma sig den religiösa oppositionen.⁷⁰ Human Rights Institute anser likaså att den sekulära oppositionen, liksom människorättsaktivister, är marginaliserad. De som alltså finns kvar i landet utsätts för repression.⁷¹

Även Memorial bedömer att det inte finns någon stark aktiv opposition i Uzbekistan idag. Partierna Birlık och Erk, vars ledare är bosatta i USA respektive Turkiet, beskrivs som till hälften upplösta. De båda partiernas kvarvarande aktivister är äldre och det sker inte någon nyrekrytering av unga enligt företrädaren. Det senaste kraftfulla utbrottet av opposition skedde efter Andisjanhändelserna, vilket dock dog ut efter ett eller två år. Organiserade, större demonstrationer förekommer inte i dagsläget och människorättsorganisationer används som fasad för dissidenters möten. Memorial har noterat en ökad politisk aktivitet bland uzbekiska migranter. Alla tyngre oppositionella sajter har till exempel startats av personer som av olika anledningar har lämnat Uzbekistan. Det mest välkända försöket till politisk opposition gjordes i Berlin i maj 2011 då People's Movement of Uzbekistan skapades. Rörelsen sammanför åtta organisationer och partier i exil och har försökt stimulera politisk aktivitet i Uzbekistan.⁷²

Enligt Ferghana News Agency är den politiska, sekulära oppositionen i praktiken inte aktiv i Uzbekistan idag. Mindre demonstrationer med uppemot tio deltagare förekommer – det kan handla om enstaka personer som demonstrerar utanför myndighetsbyggnader. Sådana demonstrationer stoppas dock av polis inom loppet av några minuter. Den politiska oppositionen har inga tidningar eller egentlig organisation, det finns dock personer i Uzbekistan med koppling till oppositionen i utlandet. När dessa personer aktiverar sig politisk i landet tenderar de att snart råka illa ut. Enligt företrädaren finns uppgifter från rörelser så som Erk, Birlık och Folkrörelsen Uzbekistan att de har anhängare i landet som bedriver viss propaganda. Företrädaren ser dock ingen sådan verksamhet och konstaterar att om någon vågade uttala sitt stöd så skulle denne omedelbart arresteras. Partiet Birdamlik arrangerade dock flertalet aktioner under 2011 och hade stora ambitioner om antalet deltagare, i praktiken besöktes aktionerna av ytterst få. Deltagarna delade ut kopior av Uzbekistans konstitution,

⁶⁹ Företrädare för FVLWB, 2012.

⁷⁰ Elin Jönsson, 2012.

⁷¹ Företrädare för Human Rights Institute, 2012.

⁷² Företrädare för Memorial, 2012.

fotograferade sig själva och skickade bilderna till nyhetsbyråer. Deltagarna i denna aktion arresterades inte.⁷³

4.1.2. Myndigheternas reaktioner på oppositionell verksamhet

Myndighetsåtgärder

FVLWB understryker att den hårda kontrollen av media i hög grad begränsar tillgången på information om utsatta oppositionella. Mest information kommer från de oppositionsledare som befinner sig utomlands. Aktiviteter som arrangeras av oppositionspartier leder till administrativa påtryckningar från myndigheterna. Enligt företrädaren vidtar uzbekiska myndigheter inga kraftiga åtgärder mot personer som enbart är passiva medlemmar i ett oppositionsparti. Sådana personer svartlistas dock vilket bland annat får som konsekvens att de inte kan komma ifråga för vissa typer av anställningar. Företrädaren ger även exempel på fall där statstjänstemän som uttryckt sympati för oppositionspartiet straffats genom avsked från sina tjänster. I fall där politisk aktivism leder till att personer åtalas och döms tillämpas framför allt paragraf 159 och 244 i den uzbekiska strafflagen.⁷⁴

FVLWB ger vidare exempel på förekommande fall av kollektiv bestraffning och där kollektivt ansvar utmätts hos familjer till oppositionella. Protester och krav relaterade till gasförsörjning i en i huvudsak etniskt kirgizisk by ledde omedelbart till att militären samlade alla yngre invånare i byn och förde bort dem för genomförande av militärtjänstgöring. På en annan ort ledde protester och demonstrationer mot en miljöfarlig statlig verksamhet inledningsvis till flera gripanden innan ett beslut om reseförbud (förbud att lämna distriktet) för samtliga invånare under fem års tid fattades. Släktingar till personer med koppling till händelserna i Andisjan 2005 utsätts för press, används som verktyg och har exempelvis tvingats att fördöma sina släktingar. Släktingar till andra än personer med Andisjankopplingar, politiska aktivister, har utsatts för liknande påtryckningar. Även andra metoder för att kväva oppositionen förekommer och myndigheterna gör media och företag som sympatiserar med oppositionen till måltavlor. En vanlig metod är att genomföra revisioner hos företag. Myndigheterna kan uppdaga att ett företag inte betalat tillräckligt mycket skatt etc., en sådan upptäckt kan användas som ett verktyg för att likvidera företaget.⁷⁵

Enligt Memorial övervakas oppositionsaktivister av säkerhetstjänsten utan att andra åtgärder vidtas så länge de är passiva, att bedriva aktiviteter är mycket riskabelt. Flera oppositionella är fängslade sedan 1990-talet.⁷⁶ Även organisationen Luch Salomona beskriver att människorättsförsvarare, politiska aktivister och oppositionella som avtjänat fängelsestraff och släppts förhåller sig passiva, men utsätts för påtryckningar och kontrolleras fullständigt.⁷⁷

⁷³ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012.

⁷⁴ Företrädare för FVLWB, 2012.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Företrädare för Memorial, 2012.

⁷⁷ Luch Salomona, samtal med företrädare i Osj, Kirgizistan, 2011-12-01.

Enligt Elin Jönsson leker uzbekiska myndigheter en katt och råttor-lek med oppositionen. Gripanden förekommer men myndigheterna vågar inte vidta starkare åtgärder.⁷⁸ Deltagare i mindre demonstrationer bötfälls oftast men de kan även dömas till 15 dagars arrest enligt Ferghana News Agency.⁷⁹

Geografiska variationer

Enligt FVLWB föreligger geografiska skillnader vad avser i vilken mån de uzbekiska myndigheterna accepterar exempelvis politiska möten. Skillnader finns framför allt mellan Tasjkent och övriga regioner. I Tasjkent finns viss internationell närvaro och kontrollen är inte lika strikt som i övriga delar av landet. Oppositionen kan därför genomföra mindre offentliga möten där – företrädaren nämner som exempel att han själv har bevittnat en folksamling utanför Högsta domstolen – medan detta inte är möjligt i regionerna. Störst är kontrollen i Andisjan, där alla slags möten är förbjudna sedan 2005.⁸⁰

Elin Jönsson delar synen att förtrycket varierar geografiskt – det är något friare i Tasjkent där mahallasystemet fungerar sämre.⁸¹ Även Memorial ser geografiska skillnader i graden av statligt förtryck. Riskerna som politisk aktivism medför är särskilt höga i provinserna. I Tasjkent finns fortfarande oppositionella miljöer medan det i provinserna handlar om enskilda individer som åtgärder enkelt kan vidtas mot.⁸²

Voice of Freedom redogör för att befolkningen i Ferghana inklusive Andisjan genom sin närhet till Kirgizistan – deras möjligheter att kommunicera med människor i Kirgizistan och ta in kirgizisk tv – i större grad än andra delar av landet exponeras för uppfattningar om exempelvis demokrati och ekonomiska frågor. Som en konsekvens utsätts befolkningen i denna region för hårdare kontroll av myndigheterna. Företrädaren bekräftar andra källors uppfattning såvitt avser geografiska skillnader i graden av förtryck. I Tasjkent och andra större städer kan möten organiseras, vilket inte är möjligt i rurala områden och i Andisjan.⁸³

Tematiska variationer

Vissa variationer vad avser politiska ämnens känslighet noteras av FVLWB. Kritik vad gäller politiska rättigheter är tabu i landet och myndigheterna reagerar direkt på krav eller diskussioner om demokratisk utveckling. På samma sätt är frågor om religion liksom kritik och engagemang mot korruption tabubelagt. Det senare ses som ett myndighetsinternt ämne. Frågor om ekonomi, företagande och ekonomiska reformer är dock, enligt företrädaren, i lägre grad tabubelagda. Varje år kan möten på ekonomiska teman ses i olika forum, någonting som tolererades inte av myndigheterna tidigare. Numer accepteras det att sådana möten hålls bland företagare som

⁷⁸ Elin Jönsson, 2012.

⁷⁹ Företrädare för Ferghana News Agency, 2012.

⁸⁰ Företrädare för FVLWB, 2012.

⁸¹ Elin Jönsson, 2012.

⁸² Företrädare för Memorial, 2012.

⁸³ Företrädare för Voice of Freedom, 2011.

framför krav på ekonomiska reformer och förändringar. Andisjan, där möten över huvud taget inte tillåts, utgör ett undantag. Myndigheterna visar i dessa frågor en ökad villighet att föra dialog, vilket kan ses som en konsekvens av händelserna i Andisjan 2005 där många företagare deltog. Även om sociala och ekonomiska frågor inte är belagda med absolut tabu är barnarbete i bomullsindustrin ett undantag – alltför många internationella organisationer har uppmärksammat och kritiserat detta.⁸⁴

Voice of Freedom bekräftar delvis ovanstående bild. Aktiviteter som fokuserar på sociala och ekonomiska frågor är i viss mån accepterade av myndigheterna, bilden är dock inte entydig. Om en grupp som bedriver sådana aktiviteter har utländska kontakter blir saken mer känslig.⁸⁵

Elin Jönsson anlägger ett delvis annorlunda perspektiv och menar att acceptansen för diskussionsämnen varierar över tid. Under Karimovs tid var det farligt att kommentera korruptionsproblem om Karimov hade uttalat sig om att korruptionen var åtgärdad och inte längre fanns i landet. Även det omvända gällde; om Karimov uppmärksammade korruption som ett problem kunde det vara acceptabelt att enskilda uttalade/engagerade sig mot korruption. Jönsson lyfter barnarbete inom bomullsindustrin som ett tabubelagt ämne, arbete och aktiviteter mot detta är förenat med fara.⁸⁶

En journalist uppger att det finns ett litet utrymme att ställa sig kritisk och kommentera vardagsrelaterade problem så som trasig infrastruktur, sophantering eller de stigande matpriserna. Att kommentera politiska problem, kritisera presidenten och den politiska ledningen är uteslutet. Journalisten nämner också han bomullsindustrin som ett särskilt känsligt ämne som inte kan diskuteras i landet.⁸⁷

4.2. Människorättsaktivism

Organisationen Luch Salomona betonar att det i Uzbekistan finns två typer av människorättsorganisationer: sådana som initierats av enskilda och sådana som initierats av myndigheterna. Genuina, oberoende frivilligorganisationer har försvunnit från landet och situationen för de aktivister som alltjämt finns kvar i landet är svår.⁸⁸

Enligt FVLWB finns i praktiken inga genuina frivilligorganisationer i Uzbekistan. Frivilligorganisationer är vanligen aktiva på det sociala och kulturella området. Aktivister som engagerar sig i politiska frågor, för rättvisa, mänskliga rättigheter etc. utsätts för svår tortyr för att passiviseras. Samtidigt pekar företrädaren på skilda förutsättningar för människorättsaktivister och oppositionella som engagerar sig i politiska partier, där de förra saknar en egen rörelse och inte har några anhängare. Aktivister agerar

⁸⁴ Företrädare för FVLWB, 2012.

⁸⁵ Företrädare för Voice of Freedom, 2011.

⁸⁶ Elin Jönsson, 2012.

⁸⁷ Journalist C, 2017.

⁸⁸ Företrädare för Luch Salomona, 2011.

enskilt eller i små grupper och myndigheterna behandlar dem därför mindre finkänsligt. Myndigheterna använder även människorättsaktivister som verktyg i internationella sammanhang. Enskilda aktivister kan först gripas och fängslas för att senare släppas när regimen har behov av att visa upp en liberal sida för omvärlden.⁸⁹ Denna uppfattning delas av Voice of Freedom, som resonerar kring att det fåtal människorättsaktivister som finns kvar i landet används av regimen för att ge sken av att aktivister tillåts verka.⁹⁰

HRW beskriver situationen för de kvarvarande sekulära människorättsaktivister (mellan 15 och 40 personer) som alltså verkar i landet som svår. Alltsedan en stor arresteringsvåg under 2005 har de varit under konstant press genom övervakning, husarrester, frihetsberövanden och förhör av säkerhetsjätten. Vissa aktivister klarat sig genom att utveckla överlevnadsstrategier i form av att undvika arbete med fall som har religiös anknytning eller genom att bygga upp ett visst skydd genom att göra sig kända internationellt.⁹¹

Memorial konstaterar att möjligheterna för människorättsorganisationer att verka inskränktes efter Andisjanhändelserna. Många av de aktivister som fram till dess hade verkat har nu lämnat landet, fängslats eller upphört med sina aktiviteter. Utöver det stora antalet personer som dömts av religiösa skäl finns på Memorials lista över dömda personer även människorättsaktivister. De människorättsaktivister som finns upptagna på Memorials lista är dömda för icke-politiska brott. Enligt företrädaren varierar antalet fängslade aktivister endast lite – medan några släpps, fängslas andra. Även Memorial pekar på att människorättsaktivister utgör verktyg för regimen i dess kohandel med väst.⁹²

Freedom House skriver att det finns få kvarvarande människorättsaktivister i Uzbekistan och att denna grupp riskerar trakasserier, åtal och reserestriktioner. Människorättsaktivister som dokumenterar arbetsförhållandena inom bomullsindustrin löper enligt Freedom House en särskild risk att utsättas för våld av myndigheterna.⁹³ Även HRW rapporterar om Uzbekistans bomullsindustri som årligen involverar ett stort antal människor under skördetid, arbetet kritiserar för usla arbetsförhållanden, tvångsarbete och barnarbete.⁹⁴ Aktivister som övervakar arbetsförhållandena inom bomullsindustrin möter enligt HRW trakasserier och våld från myndigheterna. Lokala myndigheter, polisväsende och representanter för mahallakommittéer ska ha kallat övervakande aktivister

⁸⁹ Företrädare för FVLWB, 2012.

⁹⁰ Företrädare för Voice of Freedom, 2011.

⁹¹ Företrädare för HRW, 2015.

⁹² Företrädare för Memorial, 2012.

⁹³ Freedom House, *Freedom in the World 2017 - Uzbekistan*, 2017-07-12, <http://www.refworld.org/docid/59831e75a.html> (Hämtad 2017-08-25).

⁹⁴ Human Rights Watch, *"We Can't Refuse to Pick Cotton" - Forced and Child Labor Linked to World Bank Group Investments in Uzbekistan*, 2017-06-27, <http://www.refworld.org/docid/59526dbd4.html>, s. 1ff, (Hämtad 2017-08-25).

till förhör och utsatt aktivister för falska anklagelser, hot om olika påföljder och i vissa fall konfiskerat underlag från övervakningsarbetet.⁹⁵

4.3. Oberoende journalistik

Ett antal journalister återfinns på Memorials lista över dömda. Liksom människorättsaktivister är de dömda för icke-politiska brott, antalet fängslade förändras endast lite och deras roll är instrumentell i den uzbekiska regimens relation till väst. Även personer som varit alltför aktiva med att kritisera myndigheter, skrivit överklaganden eller artiklar utan att vara journalister finns med på listan över dömda.⁹⁶

Ferghana News Agency har många källor i Centralasien, varav sju till åtta runtom i Uzbekistan. Källorna i Uzbekistan byts dock hela tiden ut. Korrespondenterna är inte ackrediterade för nyhetsbyrån, utan samarbetar med den och annan media. Efter Andisjanhändelserna 2005 har Ferghana News Agency ingen möjlighet att arbeta officiellt i Uzbekistan och dess sajt är sedan dess även blockerad i landet. Möjligheterna för journalister att arbeta i Uzbekistan beskrivs som svår. I regionen kan endast situationen i Turkmenistan anses vara svårare.⁹⁷

Enligt Voice of Freedom finns med ett fåtal undantag inga oberoende journalister kvar i Uzbekistan. Representantens bedömning är att de kvarvarande oberoende journalisterna tillåts verka i landet i ett försök att upprätthålla en bild av att det finns oberoende journalistik i Uzbekistan.⁹⁸

Bilden som CJES ger är snarlik. Det finns ingen oberoende media. Ett stort antal nyhets sajter är permanent blockerade och ytterligare ett antal är i perioder föremål för tillfälliga åtgärder.⁹⁹

Enligt en journalist finns en del kritiska tidningar och kritik förekommer även på sociala medier. Mirzijojev har indikerat att allt ska få tryckas och har uppmuntrat olika nyhetsmedier att vara mer kritiska. Presidenten ger dock en del dubbla budskap i sina uttalanden kontra sina handlingar, bomullsindustrins kvarvarande är ett exempel på detta. Det finns kritiska röster framförallt utanför Uzbekistans gränser så som Ferghana News, Azadliq och Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), inom landet finns inga oberoende kritiska medier. I dagsläget är dock material som kommer utifrån landet mer tillgängligt än tidigare.¹⁰⁰

4.4. Lifos sammanfattning och slutsats

Den sekulära, politiska oppositionen i Uzbekistan beskrivs av flertalet källor som marginaliserad. De oppositionella rörelsernas aktiviteter är mycket

⁹⁵ Ibid, s. 9.

⁹⁶ Företrädare för Memorial, 2012.

⁹⁷ Företrädare för FVLWB, 2012.

⁹⁸ Företrädare för Voice of Freedom, 2011.

⁹⁹ Företrädare för CJES, 2012.

¹⁰⁰ Journalist C, 2017.

begränsade, aktiva oppositionella är få och ledande personer befinner sig i landsflykt. De ges inte tillgång till statlig media, har inga egna partiorgan och saknar även i övrigt möjlighet att nå en vidare spridning med sina budskap.

Skillnader mellan Tasjkent (samt möjligen även andra större städer) och regionerna såvitt avser politisk frihet finns. Myndigheternas kontroll i Tasjkent beskrivs som något lägre, medan Andisjan och övriga Ferghanadalen lyfts fram som särskilt hårt kontrollerade. Denna skillnad förklaras av den internationella närvaron som alltjämt finns i Tasjkent, att mahallasystemet fungerar sämre där samt att det fortfarande finns oppositionella miljöer i huvudstaden. Politisk opposition i regionerna utgörs framför allt av enskilda individer som är mer sårbara för myndighetsåtgärder.

Likaså kan nyanser i politiska ämnens känslighet noteras. Aktivism i relation till frågor om politiska rättigheter, religion och barnarbete i bomullsindustrin är tabubelagda medan engagemang i ekonomiska och sociala frågor i någon mån kan accepteras av myndigheterna. Viktigt att notera är dock att det här inte råder samstämmighet bland källorna och att det som är acceptabelt att diskutera eller engagera sig i beror på regimens syn på ett visst problem, vilket kan variera över tid.

Med anledning av fåtalet kvarvarande politiskt oppositionella i Uzbekistan, avsaknaden av oberoende media och annan bevakning är det svårt att uttala sig om situationen för politiskt aktiva i landet. Eftersom den sekulära oppositionen i princip är neutraliserad ser myndigheterna religiösa rörelser och inflytelserika religiösa ledare som det kvarvarande hotet mot rådande politisk ordning. Regimen tillåter i viss mån politisk aktivitet och människorättsaktivism i syfte att förbättra statens internationella anseende. Dock förekommer åtal mot politiska aktivister och konsulterade källor påpekar att myndigheterna utsätter politiska aktivister och människorättsaktivister för ett hårt tryck. En politisk aktivists utsatthet verkar bero på vilken fråga denne engagerar sig inom, olika frågors känslighet varierar över tid. Viktigt att återigen understryka är de uzbekiska myndigheternas oberäknlighet. Med anledning av detta kan inte någon slutsats dras om vilken sorts politisk aktivitet som leder till myndighetsåtgärder eller i vilken utsträckning en person behöver vara politiskt engagerad för att väcka för myndigheternas intresse.

Källförteckning

Tryckta källor

Forum 18, *Uzbekistan: Torture, prison for "illegal" religious materials*, 2016-12-19, <http://www.refworld.org/docid/585a4a1e4.html> (Hämtad 2017-08-25).

Freedom House, *Freedom in the World 2017 - Uzbekistan*, 2017-07-12, <http://www.refworld.org/docid/59831e75a.html> (Hämtad 2017-08-25).

Human Rights Watch, *"We Can't Refuse to Pick Cotton" - Forced and Child Labor Linked to World Bank Group Investments in Uzbekistan*, 2017-06-27, <http://www.refworld.org/docid/59526dbd4.html> (Hämtad 2017-08-25).

Mamatkulov, Mukhammadsharif, Uzbekistan removing lots of people from security blacklist: sources, *Reuters*, 2017-08-15, <https://www.reuters.com/article/us-uzbekistan-security-blacklist/uzbekistan-removing-lots-of-people-from-security-blacklist-sources-idUSKCN1AV1O1> (Hämtad 2017-12-11).

Muntliga källor

Alisher Khadimov, akademiker och journalist, samtal i Osj, Kirgizistan, 2016-10-17.

Centre for Journalism in Extreme Situations (CJES), samtal med företrädare i Moskva, Ryssland, 2012-02-29.

Development and Cooperation in Central Asia, samtal med företrädare i Osj, Kirgizistan, 2011-12-04.

Elin Jönsson, SVT-korrespondent, samtal i Moskva, Ryssland, 2012-02-28.

Ferghana News Agency, samtal med företrädare i Moskva, Ryssland, 2012-02-29.

Ferghana Valley Lawyers Without Borders (FVLWB), samtal med företrädare i Osj, Kirgizistan, 2011-12-01 och 2011-12-03.

Human Rights Institute, samtal med företrädare i Moskva, Ryssland, 2012-03-01.

Human Rights Watch (HRW), samtal med företrädare i Oslo, Norge, 2015-02-10.

Initierad källa A, samtal i Oslo, Norge, 2017-06-09.

Initierad källa B, samtal i Almaty 2017-11-08 och 2017-11-09.

Journalist B, samtal i Osj, Kirgizistan, 2016-10-18.

Journalist C, samtal i Almaty 2017-11-08 och 2017-11-09.

Luch Salomona, samtal med företrädare i Osj, Kirgizistan, 2011-12-01.

Memorial, samtal med företrädare i Moskva, Ryssland, 2012-02-28.

Memorial, samtal med företrädare i Oslo, Norge, 2015-02-02.

Voice of Freedom, samtal med företrädare i Bisjkek, Kirgizistan, 2011-12-05.

Lifos publikationer

Landrapport syftar primärt till att utgöra ett underlag till Migrationsverkets rättsliga styrning. Den kan också ge stöd vid handläggning i migrationsärenden.

Temarapport syftar till att ge landinformation i ett eller flera sammanlänkade teman, alternativt ett tema som berör flera länder.

Lägesanalys syftar till att ge en kortfattad lägesbild av en situation i ett land, inklusive en analys kring möjlig utveckling.

Scenarioanalys syftar primärt till att utgöra ett stöd vid prognosarbete, strategiskt beslutsfattande etc. genom att beskriva ett antal möjliga scenarier samt sannolikheten och konsekvensen av dessa.

Fråga-Svar är sammanställningar av information som svar på frågor från Migrationsverkets anställda.

Om Lifos

Lifos är ett center för landinformation och omvärldsanalys. Vi samlar in, analyserar och upprätthåller expertkunskap om länder och regioner från vilka människor söker sig till Sverige.

Lifos mission: Lifos är ett expertorgan, vilket agerar opartiskt och proaktivt för att bidra till rättssäkra och effektiva migrationsprocesser genom tillförlitlig, relevant och lättillgänglig landinformation och omvärldsanalys.

Migrationsverket • 601 70 Norrköping

gb-lifos@migrationsverket.se

<http://lifos.migrationsverket.se> • www.migrationsverket.se